

galmi módszereket alkalmazzuk, Mindez nem zárja ki — ellenkezőleg, feltételezi — a munka tudományos garanciáit.

A honismereti mozgalom eszmei-politikai irányítását megyénkben is a pártszervek, összefogását a Hazafias Népfront végzi. A mozgalom üzemtörténeti ágazatának legfőbb patrónusai a szakszervezetek.

Az SZMT és a népfront által 1972 óta rendszeresen meghirdetett üzemtörténeti pályázatok a mozgalom fontos ösztönzői. Az elmúlt évben a pályázathoz csatlakozott az Általános Fogyasztási és Értékesítési, valamint az Ipari Szövetkezetek Szövetsége. Ennek nyomán már számos szövetkezet történetét tárták fel. A pályamunkák legjavából 1976-ban üzemtörténeti kötetet jelentettünk meg.

Másik fontos ösztönző és segítő az SZMT által 1972 óta működtetett üzemtörténeti klub, amely az amatőr kutatókat, pályázókat fogja össze, s munkájukhoz szakmai-módszertani segítséget nyújt. A klub mint alkotó kollektíva is elismerésre méltó munkát végez.

A mozgalom résztvevőinek, aktivistáinak, támogatóinak mind jobban bővülő köre, a tapasztalatok közös elemzése, a tanulságok összegezése indokoltá tette — két-évenkénti gyakorisággal — megyei üzemtörténeti konferencia rendezését. Eddig három tartottunk. Idén ősszel esedékes a IV. találkozó megtartása, melyhez bizonyára nagy segítséget fognak nyújtani az I. Országos Üzemtörténeti Konferencia tapasztalatai.

Az üzemtörténeti munka minősége és fejlődése területenként, munkahelyenként eltérő képet mutat. Politikai, emberformáló hasznát nem mindenütt és nem egyidőben ismerték fel. Sok üzemünkben példamutatóan folyik a munka, másutt csak a kezdetnél vagy még ott sem tartanak. Ezért az utóbbi időben *tudatosabban törekszünk a szocialista brigádok, az ifjúság, és a KISZ-szervezetek fokozottabb bekapcsolására.*

A szakmunkásképző intézetekben növekszik az üzemtörténet iránt érdeklődők száma. Az üzemtörténeti kutatómunka eredményei megyénkben is jelentősen segítik a különböző kollektívák szocialista tudatának fejlődését. Ezért e munkát, annak szélesítését fontosnak tartjuk és támogatjuk. Művelőit tiszteljük és elismerjük. Meggyőződésem, hogy az I. Országos Üzemtörténeti Konferencia veszprémi megrendezése további és jelentős ösztönzést ad munkánkhoz.

Dr. Molnár Béla bevezető előadása

Bevezető előadás megtartása a feladatom. Ebben természetesen figyelembe kell vennem előadótársaim témáit, továbbá a Hazafias Népfront sajátos szerepét a közművelődést szolgáló honismereti mozgalom fontos részét jelentő üzemtörténeti tevékenységben, s végül a Hazafias Népfront Országos Titkárságának ezzel a munkával kapcsolatos, 1978. február 6-i állásfoglalását. Nem törekszem a mindenáron való újatmondásra. Nehéz is lenne, hiszen a jelenlévők azok, akik hosszú idő óta nagy tapasztalattal segítik, irányítják, szervezik, lelkesítik, ösztönzik ezt a mozgalmat, és jól ismerik ennek minden összefüggését. Ezen túl jelentős összegezesek is rendelkezésre állnak az üzemtörténeti munkáról. Több hazai tanácskozást tartottak ilyen témával — s ebből a szempontból Veszprém megye már eddig is jó példát mutatott. Voltak hasonló, összegező igényű beszélgetések, találkozások más megyékben is. Ugyanakkor nemzetközi konferenciák napirendjén is szerepelt az üzemtörténetírás. Ezekben a tanácskozásokon fontos értékelések, következtetések születtek.

Nekünk most az a tennivalónk, hogy a legfontosabb tapasztalatok figyelembevételével jelöljük meg saját tennivalóinkat. Eközben elkerülhetetlen az ismétlés, hiszen *ez a mai tanácskozás az első országos, társadalmi jellegű, és az üzemtörténeti munka általánosítható tapasztalatainak összegezésére vállalkozó összegyűjtés.* Ez pedig azt is igényli, hogy néhány, eddig is ismert, de fontos és a jövőre vonatkozóan is érvényes tapasztalatot megfogalmazzunk.

1. Mindenekelőtt indokolni kívánom, hogy mi tette szükségessé ennek a konferenciának az összehívását?

Az első ilyen tényező magának az üzemtörténeti munkának mindinkább növekvő társadalmi jelentősége, gyors kiterjedése a népgazdaság valamennyi fontos területére. Ez többek között az a háttér, ami ma lehetőséget ad arra, hogy az üzem fogalmát az üzemtörténeti tevékenységet illetően a „minden munkahely” fogalmához közelítsük.

Az üzemtörténeti munka növekvő fontosságához tartozik, hogy *egyre nagyobb szerepet tölt be az egész társadalomban az üzem*. Az üzem a termelésnek, a társadalmilag szükséges munkának, tehát a legfontosabb a társadalmi tevékenységnek a szintere, egyre hatékonyabb tényezője a szocialista társadalom kollektívizmusának, társadalmunk e nagyértékű erkölcsi-politikai jellemzőjének, továbbá a sokoldalú személyiség kialakításának. Ezzel az *üzem, a társadalom legfontosabb közösségformáló tényezője, a közösségi élet fő színtere is*. Egyre nagyobb a szerepe a tudatformálásban, a hazához, a szocialista társadalmi rendszerhez való kötődésben, a szocialista nemzetköziség erősítésében és sok más területen: az életmódváltásban, a nemzedéki folyamatosságban, a szocialista demokrácia kibontakoztatásában.

Második tényező az üzemtörténeti munka konkrét fejlődése, azok az eredmények, amelyeket jólmutathat. Az üzemtörténeti munka tartalmában gazdagodott, teljesebbé vált. Ebben a tartalmi gazdagodásban, teljesebbé válásban az a lényeges, hogy az üzemtörténeti munka kiterjedt a munkásmozgalomra, az üzemek munkásmozgalmának közelmúltjára, s kezd kiterjedni a jelenére is. (Meggyőzően indokolta és igazolta ezt Vass Henrik elvtárs az elmúlt év júliusában Győrött, az V. Országos Honismereti Akadémián tartott előadásában.) Hadd tegyem mindjárt hozzá: *ez a tény a Magyarországon folyó üzemtörténeti munka szocialista jellegének döntő, meghatározó tényezője!* Népfrentbizottságainknak, mindenkinek aki ezt a munkát segíti, támogatja, végzi, arra kell törekednie, hogy a sokféle üzemtörténeti tevékenységnek a munkásmozgalommal való összekapcsolódása még eredményesebb, még hatékonyabb legyen módszereiben és tartalmában egyaránt.

Az üzemtörténeti munka magába foglalja, pontosabban kezdi magába foglalni az *üzem és környezetének dialektikus kölcsönhatását*. Örömmel támogatjuk ezt, mint olyan összefüggést, amelynek a figyelemmel kísérése közérdek. Végül az üzemtörténeti munka tartalmi gazdagodását bizonyítja, hogy ez ma már *nemcsak üzemtörténetírás, hanem gyűjtés is* munkaeszközöknek, termékeknek, dokumentumoknak, fényképeknek, vagyis a legkülönbözőbb maradó dolgoknak, amelyek *állandó* vagy időszakos kiállítások szervezésére is módot adnak.

Kialakultak ennek a munkának a *formái és módszerei*. Ezek természetesen nem tekinthetők befejezettnak, de a már meglévők, a beváltak gyakorlati szempontból értékelhetők. Uzemi krónikák, brigádnaplók, visszaemlékezések, gyűjtemények, üzemtörténeti szakkörök, klubok stb. jól bizonyítják ezt.

Végül nagy eredménye az üzemtörténeti tevékenységnek, hogy *megerősödött a mozgalmi, társadalmi jellege*. Sokan kapcsolódnak be az üzemtörténeti munkába amatőrök, szocialista brigádok tagjai, tanulók, nyugdíjasok, akik nem hivatásszerűen foglalkoznak ezzel. Részt vesznek benne az üzemek társadalmi szervezetei munkás- és értelmiségi kollektívái. Az üzemtörténeti tevékenységet a legfontosabb társadalmi szervezetek támogatják. E téren külön elismeréssel kell szólni a SZOT, a KISZ, az Úttörőszövetség és a szövetkezeti központok sokoldalú munkájáról. *A társadalmi-mozgalmi jelleg erősítésének alapja és egyben feltétele is, hogy az üzemtörténeti munka élvezi a Magyar Szocialista Munkáspárt és a párt valamennyi szervezetének sokoldalú támogatását*. Itt, ebben a megyében különösen jogos ezt hangsúlyozni ahol szép példái találhatók a gondoskodásnak, a figyelemnek, amellyel a megyei pártbizottság segíti, irányítja, ösztönzi ezt a munkát. Ez fejeződött ki Rostási József megyei párttitkár elvtárs szavaiból is. Egyre nagyobb hozzáértéssel és hatékonysággal foglalkoznak ezzel a tevékenységgel a népfrentbizottságok. Az a tény pedig, hogy növekszik a mozgalomban a különböző tudományos intézmények szerepe, így a Magyar Történelmi Társulaté, a Párttörténeti Intézeté és egyre több hivatásos történetészé, továbbá, hogy mind nagyobb megértéssel találkozik a gazdasági vezetőknel is, érthetővé teszi a gyors fejlődést.

Az eredmények is szükségessé tették tehát ezt a konferenciát.

Hadd tegyem rögtön hozzá, hogy nemcsak az eredmények, hanem a gyöngeségek, a problémák, a hibák is, mert a mozgalom előtt álló akadályokat is csak közös erőfeszítéssel lehet eltávolítani. Ez a harmadik tényező. *Milyen gyöngeségekkel, milyen gondokkal kell elsősorban szembenézni?* Az egész üzemtörténeti tevékenységnek vannak az általános fejlődéssel kapcsolatos, vagy abból származó nehézségei. Ezekről már eddig is sokan szóltak, írtak, de hadd említsek meg néhányat én is.

A törvényszerű fejlődés következtében megszűnnek *üzemek* — teljesen, vagy mint önálló egységek — az iparban, a mezőgazdaságban és a szolgáltatásban egyaránt. Újak is létesülnek, kisebb-nagyobb előzményekkel, amelyeket gyakran alig ismerünk, s a változások sodrában talán nem is tudunk figyelmet fordítani arra, hogy megőrizzük az alakulásnak nagyon érdekes, sokatmondó eseményeit. Változnak a

termékek, a munkaeszközök, a munkafolyamatok, a kollektívák, s ezek kihatnak az üzemek belső életére és kapcsolataikra. Közös tennivalót is adó kérdés ez: hogyan és mi őrizhető meg? Hogyan dolgozzunk, hogy a lehető legkevesebb legyen a pótolhatatlan veszteség?

Nem kielégítő a munkahagyomány, a munkásmódot emlékeinek a kutatása, feltárása, gyűjtése, közkinccsé tétele! Ez szorosan összefügg a munkásművelődéssel, de a munkásosztály, a társadalom vezető ereje megismerésével és megismertetésével is. A munkásmozgalom múltjában is vannak még „üzemtörténeti fehér foltok” — ha szabad ezt a kifejezést használni. Azt hiszem régebbi történeti tényekre is lehetne utalni, de gondolhatunk a magyar internacionalisták harcaira, a magyar ellenállási mozgalomra. Szükség van ezek emlékeinek még teljesebb áttekintésére.

Sok helyen üzemtörténeti szempontból alig történt valami. Vagy azért, mert nem ismerték fel fontosságát a helyi vezetők és a társadalmi szervek, vagy egyéb okokból. A feladat e helyeken nem az, hogy riadóztassunk, hanem valamit meg kell próbálni elindítani. Nem nagy üzemtörténeti monográfiák megírására kell vállalkozni elsősorban, hanem az apró, reális lehetőségeket célszerű megragadni. A helyi vezetés bizonyára fölismeri, hogy a jó üzemtörténeti tevékenység elősegíti a munkahelyhez való kötődést.

Gyengeségeink között jelölhetjük meg — mint nagy területet — az ifjúsági mozgalommal való foglalkozást iparban, mezőgazdaságban, de talán még diákmozgalmi vonatkozásban is. A szakszervezeti mozgalom, a nőmunkás-mozgalom is olyan területek, amelyekre érdemes nagyobb gondot fordítani. Sok jelentős személyiségről, egész életével példát mutató emberről feledkezünk el, akiket pedig érdemes volna megőrizni emlékezetünkben. Sokszor hiányoljuk a pozitív hősöket, pedig az élet tele van ilyen valóságos emberekkel, akik kötelességükön túl szolgálták a társadalmi haladást vagy álltak helyt nehéz körülmények között is.

Itt szeretnék figyelmeztetni: segíteni kell, hogy a dilettantizmus ne rontsa e munka hitelét. Eppen a szakemberek és az amatőrök jó együttműködése a biztosítéka annak, hogy a dilettantizmus ne tehessen kárt a társadalmi üzemtörténeti munkában.

Végül úgy gondolom, mindenki érzi, tudja, hogy van valami ellentmondás az értékek összegyűjtése és azok közkinccsé tétele között. Nagyon sok érték fekszik a tömegek számára hozzáférhetetlenül, a legtöbb esetben egyszerűen figyelmen kívül. Pedig kis erőfeszítéssel a helyzet megváltoztatható lenne.

Mindezek együtt tették szükségessé, sürgették az I. Országos Üzemtörténeti Konferencia összehívását, hogy áttekintse a tapasztalatokat, s megadja a szükséges eligazítást a mazzalomban résztvevőknek a jobb folytatás érdekében.

2. Az üzemi és munkásmozgalmi hagyományok népfrentmozgalmi jelentősége igen nagy. Az üzemi és munkásmozgalmi értékek népünk termelési, politikai, magatartásbeli kultúrájának alkotóelemei, a szocialista szemlélet és magatartás formálásának eszközei. Ezek a társadalom vezető osztályának teljesebb önismeretéhez, megismeréséhez és megismertetéséhez adnak segítséget. A Hazafias Népfrent azzal a tudattal foglalkozik az üzemtörténeti tevékenységgel, hogy — a honismereti mozgalom alkotórészeként — a szocialista hazafiságra és nemzetköziségre nevelésnek igen fontos eszköze! Ez alapértékelésünk, amelyet megerősített a Hazafias Népfrent VI. kongresszusa is.

A szocialista hazafiságra nevelés a népfrentmozgalom átfogó, központi feladata. A szocialista hazafiság összetevői között szerepel a *lokálpatriotizmus*, amely magában foglalja az üzemhez, a munkahelyhez való kötődést, ragaszkodást: kötődést a munkahely jelenlegi közösségéhez, feladatahoz, termelési és mozgalmi múltjához és jövőjéhez, a környezettel való kölcsönhatásához.

A Hazafias Népfrent mindennekeltől a mozgalom koordinációjával segíti az üzemtörténeti munkát: országos szinten vezető testületeink, továbbá a Honismereti Albizottság, annak üzem- és helytörténeti munkacsoportja, valamint a Honismeret c. módszertani, a Népfrent c. mozgalmi folyóiratunk! Az előbbi 8 ezer, az utóbbi mintegy 20 ezer példányban juttatja el a népfrentbizottságokhoz e sokszínű munka legjobb tapasztalatait. A Hazafias Népfrent helyi bizottságai is sokoldalú támogatást adnak.

A népfrent **továbbképzési lehetőségekkel** is segíti az üzemtörténeti tevékenységet. Csak röviden utalok itt a honismereti akadémiákra; az országos és megyei honismereti táborokra és tanfolyamokra; üzemtörténeti pályázatok, vetélkedők kezdeményezésére, szervezésére; az iskolai szakkörök támogatására a szülői munkaközösségeken keresztül is.

3. Szólnom kell röviden az *üzem-történeti munka szoros kapcsolatáról a különböző fontos eseményekkel, évfordulókkal*. Az országos vagy helyi események ugyanis valamilyen formában a munkahelyeken, üzemekben is éreztetik hatásukat. A következő esztendőben néhány fontos politikai évfordulóra kerül sor, amelyre figyelniük kell az üzem-történeti aktivistáknak, s amelyre összpontosít az a pályázat is, amelyre itt, tanácskozásonkunkon hívunk fel minden érdeklődőt. Melyek is ezek az évfordulók?

A 100 munkásnál többet foglalkoztató üzemek államosításának 30. évfordulója, március 25-én. Mindenki tudja, hogy ezzel kapcsolatban is van még „üzem-történeti” adósságunk, hiszen ezek a 30 esztendővel ezelőtt államosított vállalatok ma az üzem-történeti kutatás talán legfontosabb területei, mert újabb részleteket tárhatunk fel. — A két munkáspárt egyesülésére 30 évvel ezelőtt, 1948 júniusában került sor, megteremtve a munkásosztály politikai egységét. — 1918 októberétől pedig elkezdődik a forradalmi fellendülés, amelyben az öszirózsás polgári demokratikus forradalom, majd a Magyar Kommunista Párt megalakulása után a Magyar Tanácsköztársaság jelentette a csúcspontot. E forradalmi folyamat most, a 60. évforduló alkalmával egyik legsürgetőbb témája lehet az üzem-történetnek.

Hogyan foglalkozzon mindezzel az üzem-történeti mozgalom? Kutassa fel: mi történt akkor az üzemben, kik, hogyan reagáltak, ki mire emlékezik ezekkel kapcsolatban. És segítsen, hogy a pályázat tömegessé váljon az országban.

A Hazafias Népfront Országos Tanácsa arra kér minden jelenlétvőt: segítsék elő a maguk eszközeivel az üzem-történeti munka mozgalmi jellegének erősítését! Ez nem valami ellenzeka a tudományos kutatásnak és üzem-történetírásnak. Csak azt jelenti, hogy számunkra, mint politikai tömegmozgalom számára elsődleges tevékenység mozgalmi, társadalmi, amatőr jellegének erősítése. Társadalmi aktivistáinknak szeretnénk ösztönzést, segítséget, bátorítást adni, hogy magabiztosan végezzék vállalt feladataikat. Ehhez kérjük a hivatásos történészek segítségét, hogy egyszerűen elkerüljük a dilettantizmus veszélyét, másrészt minél több olyan forrásértékű munka kerüljön megőrzésre vagy följegyzésre, amelyet a történetírás hasznosíthat. Az eddigi eredmények alapján feltételezzük, hogy a hivatásos történészek és az amatőr üzem-történeti munkások között az együttműködés a jövőben fokozódik, kiterjed.

További feladatunk a mozgalom szervezetségének erősítése! Nem akarjuk, hogy magára maradjon a mozgalom. Segítő orientálást akarunk minden szinten, anélkül, hogy uniformizálnánk, vagy valamiféle merev sémába akarnánk szorítani a mozgalmat. Ellenkezőleg: azt akarjuk segíteni, hogy minél többen, minél szabadabban, minél nagyobb örömmel tevékenykedjenek.

Erősíteni kell, erősíteni akarjuk az együttműködést az állami, a tudományos és a társadalmi szerek között! Ez az együttműködés erénye, erőforrása mozgalmunknak. Jobban, pontosabban kell megfogalmaznunk sajátos tennivalóinkat, hogy ne legyenek zavaró átfedések és munkánk hatékonyabb legyen.

Bővíteni kell a tevékenység hatáskörét. Új rétegekhez kell eljutni, új embereket kell bevonni azok közül, akik munkahelyeken dolgoznak, vagy akik már nyugalomba vonultak, de még sok mindenre emlékeznek. Ez utóbbiakra figyeljünk jobban. (Milyen sok a panasz, hogy aki nyugdíjba megy, nem találja tevékenységének a lehetőségét, gyakran nem kap kellő segítséget, biztatást, alkalmat a közéleti munkára.)

A pályázat sokoldalú támogatását is kérjük a népfrontbizottságoktól, az együttműködő szervektől!

Fokozni kívánjuk a mozgalom kezdeményező és jelző szerepét! Észrevételezni, javasolni lehet és talán kell is, hogy a mezőgazdasághoz hasonlóan ipari területen is átfogó, átgondolt intézkedés védje a történeti értékeket, emlékeket. Az egyetemi történetképzésben az üzem-történetnek jelenleg még fakultatív helye sincs. Erdemes volna ezt az ügyet is jelezni. „Önző” céllal mondom ezt, mert ha olyan történészek kerülnek ki az egyetemekről, akiknek van módszertani fölkészültségük az üzem-történetíráshoz vagy az üzem-történeti tevékenységhez, akkor többen lesznek, akik hozzáértő módon tudnak segíteni a társadalmi aktivistáknak.

Az üzem-történeti munkáról befejezésül annyit: ez közösen végzett közművelődési tevékenység; önművelő, önként vállalt és mindebből következik, hogy örömet adó, embert gazdagító munka. Jó eszköze a szocialista közéletiségnek, önművelésnek! Te gyük hát együttműködve még hatékonyabbá, eredményesebbé.